

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve
Kültür Kurumu

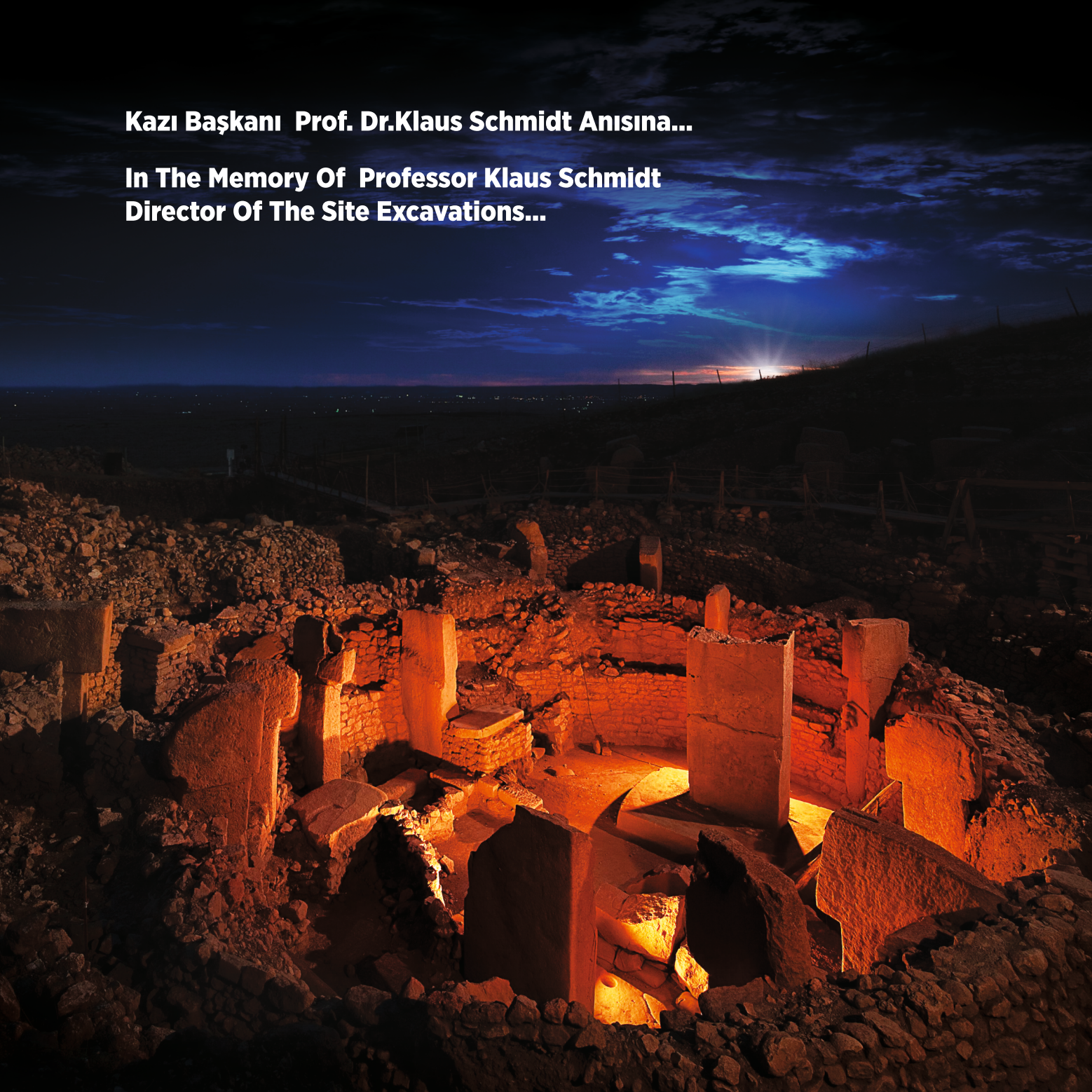
Göbeklitepe
Şanlıurfa
Dünya Mirası / 2018

ŞANLIURFA
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

GÖBEKLİTEPE

TARİHİN SIFIR NOKTASI

ZERO POINT IN TIME

Kazı Başkanı Prof. Dr.Klaus Schmidt Anısına...

In The Memory Of Professor Klaus Schmidt
Director Of The Site Excavations...

Son yılların en önemli arkeolojik keşfi olarak adlandırılan Göbeklitepe, sadece bizim için değil, tüm dünya için büyük bir öneme sahip olan, insanlık tarihinin en eski anıtsal yapılar kompleksi olarak kabul edilen bir alandır.

Göbeklitepe, M.Ö. 9600 yılına kadar uzanan geçmişiyle, tarım devriminden önceki bir döneme ait en önemli arkeolojik buluntulara ev sahipliği yapmaktadır. Bu eşsiz alan, insanlığın yerleşik hayata geçiş sürecine dair önemli ipuçları sunmakta ve tarihsel araştırmalara zengin içerikler sağlamaktadır.

Aynı zamanda, Göbeklitepe'nin UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alması, ona olan uluslararası ilgiyi artırmış ve bölgemizin kültürel mirasını koruma çabalarımızı daha da güçlendirmiştir. Bu durum, Şanlıurfa'nın sadece tarihi bir merkez değil, aynı zamanda bir turizm destinasyonu haline gelmesine de katkı sağlamaktadır.

Göbeklitepe, her yıl binlerce yerli ve yabancı turisti ağırlayarak, yerel ekonomiye önemli katkılarda bulunmakta, istihdam yaratmakta ve bölgedeki işletmelere can suyu olmaktadır. Bu nedenle, bu değerli mirası koruma ve tanıtma sorumluluğumuzun bilincindeyiz.

Tüm insanlığın ortak mirası niteliğindeki bu alan, 12.000 yıl öncesinden günümüze ilettiği kapsamlı bilgi hazinesi ile geçmişimizin önemli bir zaman dilimi hakkında daha önce düşünmemizin dahi mümkün olmadığı soruları üretebilmemizi sağlamaktadır. Ayrıca, Göbeklitepe'nin sunduğu eğitim ve araştırma fırsatları, gençlerimize ve araştırmacılara tarihimizin derinliklerini keşfetme imkânı sunmakta, bu sayede geleceğimizi şekillendiren bilgi ve deneyimlerin paylaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

2014 yılında aramızdan ayrılarak ebediyete intikal eden başarılı arkeolog Prof. Dr. Klaus Schmidt'in büyük emekler vererek ortaya çıkardığı Göbeklitepe dünyanın en eski kült merkezlerinden biri olması ile dünya tarihine yeni ufuklar açan bir dünya miras alanıdır. Bu vesileyle büyük bir özveriyle ömrünün önemli bir bölümünü Göbeklitepe'ye adayan Prof. Dr. Klaus Schmidt'i saygıyla anıyorum.

Sonuç olarak, Göbeklitepe, kültürel çeşitliliği ve zenginliği simgeleyen bir alan olarak, bizlere geçmişimizle bağlantı kurma ve geleceğimizi inşa etme fırsatı sunmaktadır. Bu eşsiz mirası koruyarak ve tanıtımını yaparak gelecek nesillere aktarma kararlılığımız tamdır.

Mehmet Kasım GÜLPINAR
Büyükşehir Belediye Başkanı

Göbeklitepe, which is called the most important archaeological discovery of recent years, is an area that is considered to be the oldest monumental structure complex in human history, which is of great importance not only for us but for the entire world.

Göbeklitepe, with its history dating back to 9600 BC, hosts the most important archaeological findings from a period before the agricultural revolution. This unique area provides important clues about the process of humanity's transition to settled life and provides rich content for historical research.

At the same time, Göbeklitepe's inclusion on the UNESCO World Heritage List has increased international interest in it and further strengthened our efforts to protect the cultural heritage of our region. This situation contributes to Şanlıurfa becoming not only a historical center but also a tourism destination.

Göbeklitepe hosts thousands of local and foreign tourists every year, making significant contributions to the local economy, creating employment and being a lifeline for businesses in the region. Therefore, we are aware of our responsibility to protect and promote this valuable heritage.

This area, which is the common heritage of all humanity, enables us to produce questions that we could not even think about before about an important period of our past with the comprehensive wealth of information it has transmitted from 12,000 years ago to the present. In addition, the education and research opportunities offered by Göbeklitepe offer our youth and researchers the opportunity to discover the depths of our history, thus contributing to the sharing of information and experiences that shape our future.

Göbeklitepe, which was discovered with great effort by the successful archaeologist Prof. Dr. Klaus Schmidt, who passed away in 2014, is a world heritage site that opens new horizons to world history as it is one of the oldest cult centers in the world. On this occasion, I respectfully commemorate Prof. Dr. Klaus Schmidt, who devoted a significant part of his life to Göbeklitepe with great devotion.

In conclusion, Göbeklitepe, as an area symbolizing cultural diversity and richness, offers us the opportunity to connect with our past and build our future. We are fully committed to preserving and promoting this unique heritage and passing it on to future generations.

Mehmet Kasım GÜLPINAR
Metropolitan Mayor

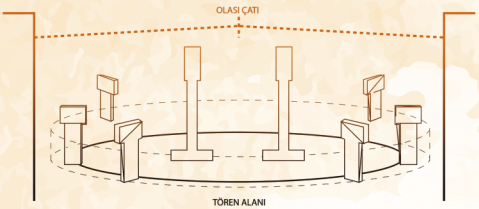

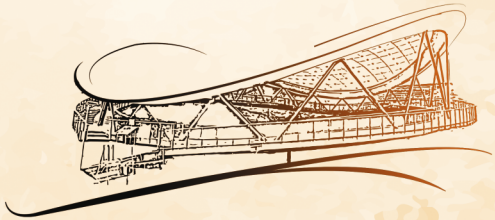

Günümüzden yaklaşık 12.000 yıl öncesine tarihlenen ve bizler için eşsiz ve etkileyici bir arkeolojik değer olan Göbeklitepe, onu yapan neolitik dönem insanları için emsalsiz bir kült merkezi idi.

Şanlıurfa ilinin 15 km kuzeydoğusunda ve Karaharabe (Örencik) Köyü'nün 2.5 km kuzeydoğusunda yer alan Göbeklitepe, Germuş dağ silsilesinin en yüksek noktasındaki çorak topraklar üzerinde kurulmuştur. Yaklaşık 300 m çapında ve 15 m yüksekliğindeki bu tepe yerleşmesi doğuda Cülap (Balik) Çayı'na, güneyde Harran Ovası'na, batıda ve kuzeyde Urfa tepelerine bakan büyük bir kalkerli sırt üzerinde yer alır. Şu ana kadar yürütülen çalışmalarda, toplamda 9 adet (A-B-C-D-E-F-G-H-I) dairesel ve oval planlı yapı saptanırken, 2003 yılından bu yana höyüğün tümünü kapsayan jeomanyetik taramalarda en az 21 adet (A-Q) yuvarlak planlı yapının varlığı saptanmıştır.

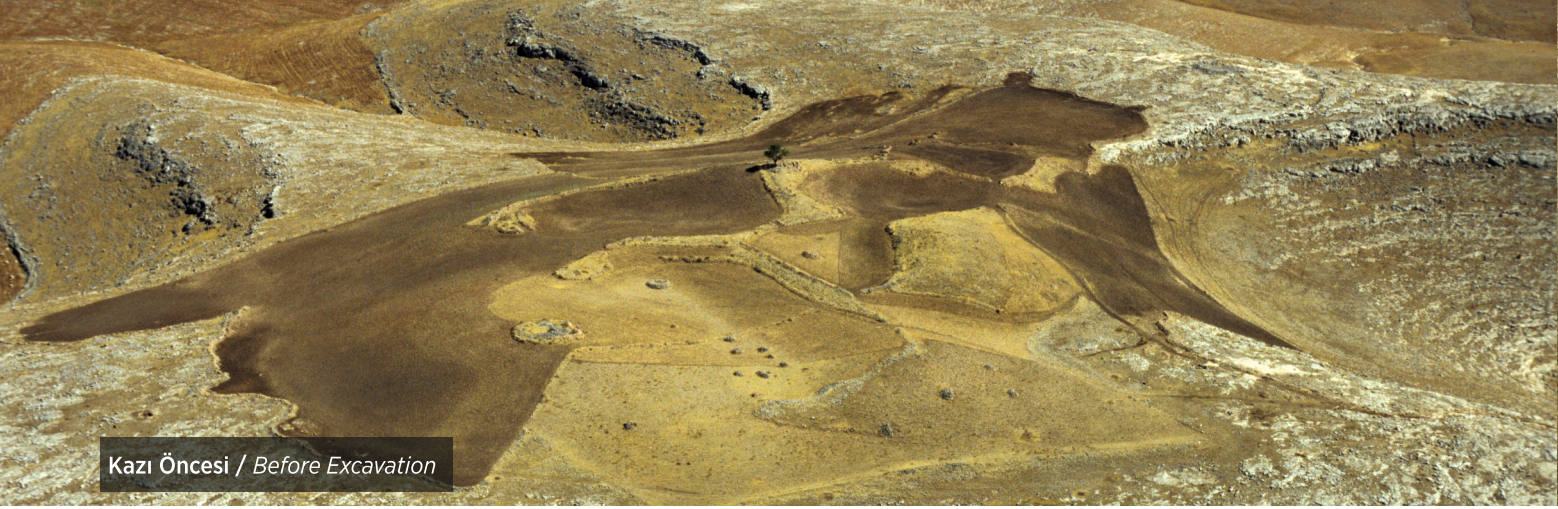

Dated 12.000 years before and a unique and impressive archeological value for us, Göbeklitepe was a prominent cult center for the people of the Neolithic Age who built it.

Göbeklitepe, located 15 km northeast of Şanlıurfa and 2.5 km northeast of Karaharabe (Örencik) Village, was founded on barren lands at the highest point of the Germuş mountain range.The hill settlement, approximately 300 m in diameter and 15 m high, is located on a large calcareous ridge overlooking the Cüllap Stream in the east, the Harran Plain in the south, and the Urfa hills in the west and north. In the studies carried out so far, a total of 9 (A,B,E,F,G,H,I) circular and oval-planned stractures were detected. Geomagnetic surveys covering the entire mound since 2003 have revealed at least 21 more (A-Q) round-plan structures.

Kazı Öncesi / *Before Excavation*

Göbeklitepe'nin Keşfi

Göbeklitepe; ilk kez 1963 yılında İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin ortaklaşa yaptığı bir yüzey araştırmasında, V 52 adıyla Neolitik bir yerleşme olarak saptanmıştır. Yüzey araştırması ile ilgili 1980 yılında Peter Benedict tarafından yazılan makalede yerleşme hakkında ilk bilgiler verilmiştir.

1980'li yıllarda Göbeklitepe'nin bulunduğu toprakları tarla olarak kullanan Örencik köyünden Yıldız ailesi fertleri, buldukları iki heykeli Şanlıurfa Müzesi'ne götürmüşler, ancak bu eserler sahte şüphesi ile değerlendirilmiş ve müzenin deposunda koruma altına alınmıştır. Atatürk Barajı suları altında kalan Nevali Çori kazısından ele geçen buluntuların müzeye teslim edildiği sırada bu eserler Nevali Çori kazı ekibi tarafından fark edilmiştir.

Prof. Dr. Klaus Schmidt, eserlerin getirildiği yer olan Göbeklitepe'yi ilk kez 1994 yılında ziyaret etmiştir. 1963 yılında Göbeklitepe'yi ziyaret eden meslektaşlarıyla aralarındaki fark Nevali Çori kazısının vermiş olduğu bilgi ve tecrübe olmuştur. Bu bilgi ve tecrübe sayesinde 1963 yılında yapılan araştırmada modern mezar taşları olarak tanımlanan eserlerin aslında, Neolitik Dönem T-biçimli dikilitaşlarının üst kısımları olduğu anlaşılmıştır. Yüzeyde bulunan eserlerin dağılım alanının genişliği ve bulunduğu noktanın topografik özellikleri çok özel bir arkeolojik değer ile karşı karşıya olduğu kanısını güçlendirmiş ve Göbeklitepe'de günümüze kadar devam eden arkeolojik kazı ve araştırma projesi başlamıştır.

Kazı Çalışmaları

Göbeklitepe'de 1995 yılında Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Arkeolog Prof. Dr. Harald Hauptman'ın danışmanlığında yüzey araştırmaları yapılmıştır. 1996 yılından 2006 yılına kadar Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Arkeolog Klaus Schmidt danışmanlığında kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Göbeklitepe'deki kazı çalışmaları, 2007 yılından itibaren Bakanlar Kurulu kararı ile Alman Arkeoloji Enstitüsünden Arkeolog Klaus Schmidt başkanlığında yürütülmüştür. Ancak 2014 kazı döneminin ardından Prof. Dr. Klaus Schmidt vefat etmiştir. Kazılar 2015-2020 yılı itibariyle Şanlıurfa Müzesi Başkanlığında Alman Arkeoloji Enstitüsü danışmanlığında yürütülmüştür. 2020 yılından itibaren Bakanlar Kurulu kararı ile İstanbul Üniversitesinden Prof. Dr. Necmi Karul başkanlığında kazı çalışmaları devam etmektedir.

Kazı Sonrası / *After Excavation*

Discovery of Göbeklitepe

Göbeklitepe: It was first identified as a Neolithic settlement with the name V 52 in a survey conducted jointly by the Universities of Istanbul and Chicago in 1963.The first information about the setlement was given in the article written by Peter Benedict in 1980 on the survey.

Yıldız family members from Örencik Village, who used the land where Göbeklitepe was located as a field in the 1980s, took the two statues that they found to the Şanlıurfa Museum, but the artifacts were evaluated under suspicion of fake and were taken under protection in the museum's ware house.These artifacts were noticed by the Nevali Çori excavation team while the finds unearthed from the Nevali Çori excavation, which was under the waters of the Atatürk Dam, were being delivered to the museum.

Prof. Dr. Klaus Schmidt first visited Göbeklitepe, where the artifacts were brought, in 1994. The difference between them and their colleagues who visited Göbeklitepe in 1963 was the knowlege and experience of the Nevali Çori excavation. Thanks to this knowledge and experience, it was understood that the artifacts defined and modern tombstones in the research conducted in 1963 were actually the upper parts of T-shaped pillars of the Neolithic Age. The breadth of the distribution area of the artifacts found on the surface and the topographical features of the location was strengthened the belief that it faced with a very special archaeological value, and the archaeological excavation and research Project, which continues until today, started in Göbeklitepe.

Excavations

Surveys were carried out in Göbeklitepe in 1995 under the direction of Şanlıurfa Museum Directorate and under the supervision of Archeologist Prof. Dr. Harald Hauptmann from the German Archeological Institute. From 1996 to 2006, excavations continued under the presidency of the Şanlıurfa Museum Directorate and under the supervision of Archaeologist Klaus Schmidt from the German Archeological Institute. Excavations in Göbeklitepe have been carried out under the chairmanship of Archaeologist Klaus Schmidt from the German Archaeological Institute, with the decision of the Council of Ministers since 2007. But, after the 2014 excavation period, Prof.Dr. Klaus Schmidt has passed away. Excavations as of 2015-2020 were carried out under the presidency of Şanlıurfa Museum the consultancy of the German Archeological Institute.As of 2020, with the decision of the Council of Ministers, the excavations continue under the direction of Prof. Dr. Necmi Karul.

Tabakalanma...

Göbeklitepe'de yürütülen kazılarda şu ana kadar bulgularla net olarak tanımlanabilen birbirinden ayrı üç tabakanın varlığı saptanmıştır. En üstten başlayarak bunlar sırasıyla I., II. ve III. Tabaka olarak sıralanmıştır.

I.Tabaka; yerleşim yerinin en üst dolgusunu oluşturmaktadır. Bu tabakada, Ortaçağ'dan günümüze kadar birçok döneme ait karışık malzeme içeren bir dolgu yer alır.

II. Tabaka; Çanak Çömleksiz Neolitik B (PPNB) döneminin erken ve orta evresini kapsamaktadır. Yerleşim yerinin üst kesimiyle sınırlı olan bu tabakada, terrazzo tabanları olan, birkaç dikdörtgen planlı odalara sahip yapılar yer almaktadır. Çoğunlukla yapı merkezinde yer alan iki adet dikilitaş geleneği devam ederken, bu dikilitaşları boyut olarak en büyüğü 1,5 m yüksekliğine ulaşmaktadır.

III. Tabaka; Çanak Çömleksiz Neolitik A (PPNA) dönemine tarihlendirilmektedir. Bu döneme ait dolgu içerisinde bulunan oval ve dairesel yapılardan oluşmaktadır. Sözü edilen bu yapılar; merkezinde ve yapıları çevreleyen taştan duvarlar ile bağlanan, daireler halinde yerleştirilmiş büyük boyutlara sahip T-biçimli dikilitaşları ile ön plana çıkmaktadır. Yapı merkezinde yer alan dikilitaşların boyutları yaklaşık 5 m olup tümü yekpare taştan yapılmıştır.

Radyokarbon (C14) Tarihlendirmesi...

Arkeolojik kazılarda ele geçen buluntuların bir kısmı, içinde karbon elementi bulunan çeşitli organik buluntulardır. Ortaya çıkarılan ve karbon içeren her organik buluntu radyokarbon yöntemiyle tarihlenebilir. C14 yaş tayini, ağaç, odun kömürü, kurumuş bitkiler, tahıl taneleri, dokuma parçaları, deri, hayvan kabukları, kemik, yemek artıkları üzerinden yapılabilmektedir. Göbeklitepe'de bulunan yapıların tarihlendirilmesine ilişkin olarak, şu ana kadar A-D ve H Yapısı'ndan ele geçen organik kalıntıların radyokarbon analizleri yapılmıştır. Elde edilen radyokarbon analizleri sonucu, Göbeklitepe'nin III. Tabakası MÖ 9700-8800 tarihleri arasına (PPNA) tarihlendirilmektedir. Yerleşimin II. Tabakası'nı oluşturan PPNB erken ve orta evresine ait veriler ise; MÖ. 8800-8200 tarihleri arasına yerleştirilmektedir...

Stratification

In the excavations carried out in Göbeklitepe, the existence of three seperated layers, which can be clearly identified with the findings, have been identified so far. Starting from the top, these are respectively I, II and III arranged in layers.

Layer I: It forms the top filling of the settlement. In this layer, there is a filling containing mixed materials from many periods from the Middle Ages to the present.

Layer II: It covers the early and middle phases of the Pre-Pottery Neolithic B (PPNB) period. In this layer, which is limited to the upper part of the settlement, there are structures with terrazzo floors and a few rectangular rooms. While the tradition of the pillars located mostly in the centre of the building continues, these pillars reach a height of 1.5m, the largest of which is in size.

Layer III: It is dated to the Pre-Pottery Neolithic A (PPNA) period. It consists of oval and circular structures found in the filling of this period. The mentioned structures are stands out with its large T-shaped pillars placed in circles in the center and connected by stone walls surrounding the buildings. The dimensions of the obelisks in the center of the building are approximately 5m and all of them are made of monolithic stones.

Radiocarbon (C14) Dating

Some of the finds uncovered in archeological excavations are various organic finds containing the element carbon. Every organic find that contains carbon can be dated using the radiocarbon method. C14 age determination can be made from wood, charcoal, dried plants, cereal grains, woven pieces, leather, animal shells, bone, food scraps. Regarding the dating of the structures found in Göbeklitepe, radiocarbon analyzes of the organic remains unearthed from structures A-D and H have been made so far. As a result of the radiocarbon analyzes obtained, Layer III in Göbeklitepe is dated to 9700-8800 BC. (PPNA). Forming the Layer II of the setlement, the data belonging to the early and middle phase of PPNB, it is placed between 8800-8200 BC.

Dikilitaş P1

A YAPISI...

Ovalimsi bir plan gösteren A Yapısı'nın boyutları 15x10 m'dir. A Yapısı içinde şu ana kadar yapı ile ilişkili 7 adet dikilitaş saptanmıştır. Göbeklitepe'de üzerlerinde kabartma motifleri bulunan T-biçimli dikilitaşların ilk örnekleri A yapısında bulunmuştur. P1 ve P2 adı verilmiştir. A Yapısı'nın belirlenen tarihi ise yaklaşık olarak MÖ 9200'lerdir.

Dikilitaş P1: Yüksekliği 3,15 m'dir. Doğudaki geniş tarafının üst kısmında, aşağı doğru dokuz, yukarı doğru sekiz olmak üzere toplamda 17 adet yılanbaşı yer alır. Aynı zamanda yılanların gövdelerinin iç içe geçmesi ile oluşan bir ağ benzeri desen yer almaktadır. Yılan motiflerinin hemen altında olasılıkla koç betimlemesi olan dört ayaklı bir hayvan yer almaktadır.

Güneydeki dar kenarında ise, yılanların dördü aşağı doğru sürünürken, beşinci yılan aksi yöne doğru sürünmektedir. Yılan başlarının kalp biçiminde tasvir edildiği kabartmaların, günümüzde hala Urfa yöresinde bulunan ve Önasya'daki en tehlikeli zehirli yılanlardan biri olarak bilinen koca engereği ya da sarı engereği temsil ettiği düşünülmektedir.

Dikilitaş P2: P1 ile aynı olup 3.15 m'dir. Dikilitaşın güneybatı geniş tarafında yukarıdan aşağıya boğa, tilki ve turna olarak sıralamıştır. Boğanın başı olasılıkla kavgaya hazır bir biçimde aşağıya doğru eğik olarak tasvir edilmiştir.

Ortada yer alan tilki kabartması, erkeklik cinsel organı ile belirgin bir şekilde tasvir edilirken, tilki kabartmasının altından turna betimlenmiştir. Dar arka kenarında sütun başlığının hemen altında yüksek kabartma tekniğinde 'Bukranion' (kuru boğa kafası) yer alır.

STRUCTURE A

The dimensions of Structure A, which shows an oval plan, is 15x10m. In Structure A, 7 pillars associated with the building have been identified so far. The first examples of T-shaped pillars with relief motifs were found in structure A at Göbeklitepe. They are named P1 and P2. The determined date of Structure A is approximately 9200 BC.

Pillar P1: Its height is 3.15 m. On the upper part of the wide eastern side, there are a total of 17 snake heads, nine downwars and eight upwars. At the same time, there is a mesh pattern formed by the intertwining of the bodies of snakes. Just below the snake motifs, there is four-legged animal possible depicted a ram. On its narrow southern edge, four snake crawl downwards, while the fifth snake crawls in the opposite direction. The reliefs depicting snake heads in the shape of a heart are thought to represent the big viper or yellow viper, which is still found in the Urfa region today and is known as one of the most dangerous venomous snake in Asia Minor.

Pillar P2: Same as P1, 3.15m. on the southwest wide side of the pillars, it has lined up bulls, foxes and cranes from top to bottom. The bull's head is depicted inclined downward, probably ready for a fight. While the fox relief in the middle is clearly depicted with the male genitalia, a crane is depicted under the fox relief. On its narrow rear edge, just below the capital, there is a "Bukranion" (dry bull's head) in high relief.

Dikilitaş P2

B YAPISI

Göbeklitepe'nin ana kazı alanında yer alan III. Tabaka'ya aittir. B Yapısı'nın toplam çapı 15 m'dir. İç çapı 10 m olan dairesel bir plana sahip yapının merkezinde iki T-biçimli dikilitaş (P9 ve P10) yer almaktadır. Yapının terrazzo tabanı açığa çıkarılmıştır. B Yapısı'nda şu ana kadar yapılan çalışmalar da toplamda 11 adet dikilitaş saptanmıştır. B Yapısı'nın belirlenen tarihi ise yaklaşık olarak MÖ 8300'lerdir.

Dikilitaş P9: Yüksekliği 3.40 m olup, üzerinde ağzını hafifçe açarak güneye bakan bir tilki kabartması bulunmaktadır.

Tilki kabartmasına detaylıca baktığımızda sıçrar bir vaziyette betimlenmiştir. Tilkilerin eril (erkek) cinsiyeti açıkça vurgulanmıştır. Bu dikilitaşa bakıldığında hayvanların olduğu gibi betimlenmiş olması; Göbeklitepe'deki heykeltıraşların doğada gördükleri hayvanları çok iyi gözlemledikleri ve bunu dikilitaşa resmetmeyi çok iyi bir şekilde başardığı görülmektedir.

Dikilitaş P9

C YAPISI

C Yapısı, A ve B Yapısı'nın hemen doğusunda yer alan dairesel ve toplam çapı 20 m'den büyük olan bir yapıdır. Doğrudan anakaya üzerinde yer alır. C Yapısı'nda ikisi merkezde olmak üzere, toplam 21 adet dikilitaş ortaya çıkarılmıştır. Yapı içinde ele geçen dikilitaşların hepsi Göbeklitepe'nin III. Tabaka yapılarında görüldüğü gibi T-biçimli başlığa sahiptir. C Yapısı'nın belirlenmiş tarihi ise; yaklaşık MÖ 9300 aralığını vermektedir.

Dikilitaş P27: İn situ halde tamamen sağlam olarak ele geçen dikilitaşın, yüksekliği 3.30 m'dir. Dikilitaşın alt kısmı anakayadan şekillendirilen taban içine yerleştirilmiştir. Dikilitaşın en çarpıcı özelliği ise, yapı içine dönük olan dar yüzünde yüksek kabartma olarak yapılmış yırtıcı leopara ait tasvirdir. Yırtıcı hayvanın kuyruk ucunda delik yer almaktadır. Tek parça halinde yapılmış olan dikilitaşın yüksek kabartmalı tasvirinin hemen altında ise alçak kabartma ile yaban domuzu motifi yer almaktadır.

Dikilitaş P12: Sütun başlığında yer alan kabartmalarda, ördeğe benzer beş adet kuş, ağ benzeri çizgili desen içinde hareket eder şekilde tasvir edilmiştir. Söz konusu tasvirde bir kompozisyon oluşturulduğu görülmektedir. Dikilitaş gövdesinin üst kısmında ise; tehditkâr bir şekilde sağa doğru bakan ve güçlü bir şekilde tasvir edilmiş erkek yaban domuzu kabartması bulunur. Yaban domuzunun hemen altında ise bir tilki başı yer alır.

STRUCTURE B

It belongs to the Layer III, located in the main excavation area of Göbeklitepe. The total diameter of Structure B is 15 m. Two T-shaped pillars (P9 and P10) ate located in the center of the building, which has a circular plan with a diameter of 10m. The terrazzo floor of the building was exposed. A totel of 11 pillars have been identified in the studies carried out so far in Structure B. The determined date of Structure B is approximately 8300 BC.

Pillar P9: It is 3.40m high and has a relief of a fox that opens its mouth slightly and face south. When we look at the fox relief in detail, it is depicted in a leaping state. The masculine (male) gender of foxes is clearly emphasized. Looking at this pillar, the animals are depicted as they are; It is seen that the sculptors in Göbeklitepe observed the animals they saw in nature very well and succeeded in depicteng them on the pillars.

STRUCTURE C

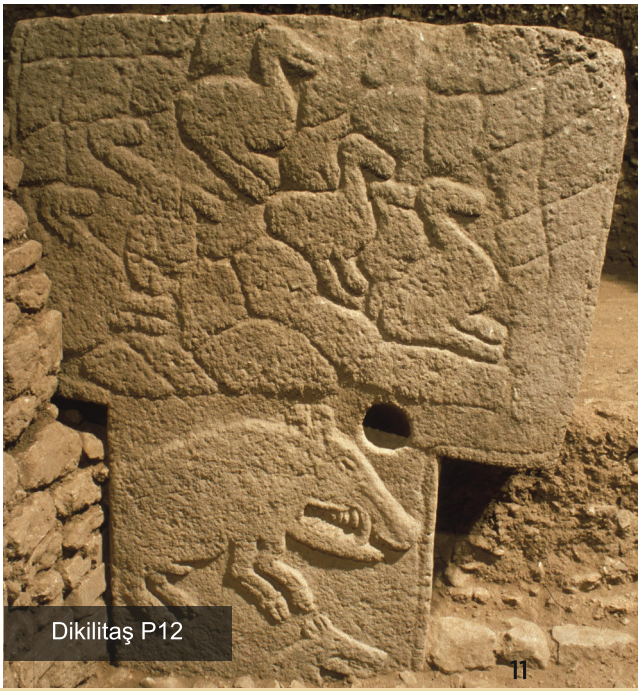
Structure C is a circular structure with a total diameter of more than 20m, located just east of Structures A and B. It is located directly on the bedrock. A total of 21 pillars were unearthed in Structure C, two of which are in the center. All of the pillars found in the building belong to Göbeklitepe has T-shaped capital as seen in the Layer III structure. The determinated date of Structure C is gives the range of 9300 BC.

Pillar P27: The pillar, which was found in situ completely intact, has a height of 3.30 m. The lower part of the pillar was placed in the base formed the bedrock. The most stricking feature of the pillar is the depiction of a predatory leopard in high relief on the narrow face facing the building. There is a hole in the tail end of the predator animal. Just below the high relief depiction of the pillar, which was made in one piece, there is low relief with a wild boor motif.

Pillar P12: In the reliefs on the capitals, five duck-like birds are depicted moving in a net-like striped pattern. It is seen that a composition has been created in the said depiction. In the upper part of the pillar body; There is a strongly depicted relief of a male boar facing menacingly to the right. Just below the wild boar is a fox head.

Dikilitaş P27

Dikilitaş P12

Dikilitaş P18

D YAPISI

B ve C Yapısı'nın kuzeyinde bulunan D Yapısı; A, B ve C yapılarına nazaran daha az tahribatla günümüze kadar büyük oranda korunagelmiş oval bir yapıdır. Yapının iç çapı, 20 m'den fazladır. Göbeklitepe'nin III. tabakası'na aittir. Merkezinde 2 adet büyük boyutlu dikilitaş yer almaktadır. Merkez dikilitaşları çevreleyen yapının dairesel duvarında ise; şu ana kadar 11 adet dikilitaş ele geçmiştir. D Yapısı'na ait belirlenmiş en erken tarih MÖ 9746, en geç tarih ise MÖ 8818'dir. D Yapısı'nda elde edilen bu tarihler; Göbeklitepe'deki Çanak Çömleksiz Neolitik A yapıları içinde şu ana kadar bilinen en erken tarihlerdir.

Dikilitaş P18: D Yapısı'nın merkez doğu dikilitaşı olan P18'in yüksekliği 5,5 m'dir. Alçak kabartma olarak işlenmiş gövde kısmına doğru devam eden kol kabartmaları yer alır. Sağ tarafta bulunan kolun dirsek kısmı ile kol arasına bir adet tilki kabartması yerleştirilmiştir. Gövde üzerine doğru devam eden kollar, el motifleri ile birleşirken, ellerin hemen altında gövdeyi saran alçak kabartma olarak işlenmiş kemer betimlemesi bulunmaktadır. Dikilitaşın ön kemer tokasının her iki yanında ise H ve C biçimli simgeler bulunmaktadır. Kemer tasvirin hemen altında, peştemal bel örtüsü olarak da tanımlanan hayvan postu işlenmiştir. Kaide kısmının güney cephesinde bir dizi şeklinde toplamda yedi adet ördek (Dodo kuşuna benzer) olarak tanımlanan kabartmalar mevcuttur.

Dikilitaş P43: Sütun başlığının üst kesiminde hepsini bir hayvan betiminin eşlik ettiği, sap benzeri tutamağı olan kutu biçimli nesneler yer alır. Yapının merkezine doğru yöneltilmiş olan bir akbaba betimlemesi bu alandaki kompozisyona hâkim olan motiftir. Akbabaya bakıldığında sağ tarafta yer alan kanadıyla yuvarlak formda gösterilen bir diğer motifi işaret etmektedir. Akbaba motifinin hemen sağında ise bir kelaynak betimi yer almaktadır. Söz konusu bu betimlemeleri bir yılan figürü ve H-biçimli bir simge takip etmektedir. Sütun başlığının altındaki motiflerden ilki büyük bir akrep figürüdür. Bunun hemen solunda yılan ve tilki figürleri görülmektedir. Akrep figürünün hemen altında, başı ve uzun boynu ile işlenmiş büyük boyutlu bir kuş yer almaktadır. Kuş tasvirinin hemen sağ tarafında, tam olarak görülemeyen bir başka figür bulunmaktadır. Söz konusu bu tasvir, başsız olarak gösterilmiş ve kollarını havaya kaldırmış, aynı zamanda erekte olmuş fallusu ile betimlenmiş bir erkek figürüdür. Dikilitaşın başının ön dar kısmında, aşağı doğru bakan bir aslan ve altı ayaklı bir böcek türüne ait hayvan betimlemi yer alır.

STRUCTURE D

Structure D located to the north of Structures B and C; It is an oval structure that has been largely preserved until today with less destruction compared to structures A, B and C. The inner diameter of the structure is more than 20 m. It belongs to Layer III of Göbeklitepe. There are 2 large pillars in its center. On the circular wall of the building surrounding the central pillars; 11 obelisks have been found so far. The earliest determinated date for Structure D is 9746 BC, the latest date is 8818 BC. These dates obtained in Structure D, are the earliest dates known so far among the Pre-Pottery Neolithic A structures at Göbeklitepe.

Pillar P18: The height of P18, the central east pillar of Structure D is 5.5 m. There are arm reliefs which is embroidered in low relief that continue towards the body part. A fox relief is placed between the elbow part of the arm on the right. While the arms that continue on the body are combined with the hand motifs, there is a depiction of a low relief embroidered belt surrounding the body just below the hands. There are H and C shaped symbols on both sides of the front belt buckle of the pillar. Just below the belt depiction, an animal skin garment depiction, also known as loincloth waist cover, is embroider. On the South façade of the pedestal, there are reliefs defined as a series of seven ducks (similar to dodo bird) in total.

Pilar P43: Above the capital of the column are box-shaped objects with a handles, all accompanied by a depiction of an animal. The depiction of a vulture directed towards the center of the building is the dominanat motif in the composition in this area. Looking at the vulture, it points to another motif shown in a round form with its wing on the right. Just to the right of the vulture motif, there is a bald ibis depiction. These depictions are followed by a snake figüre and an H-shaped symbol. The first of the motifs under the capital of the column is a large scorpion figüre. Snake and fox figures can be seen just to the left of the scorpion. Just below the scorpion figür, there is a lage bird embroidered with its head and long neck. Just to the right of the bird depiction, there is another figüre that is not fully visible. The depiction in question is a male figüre depicted as headless and with his arms raised and at the same time an erected phallus. On the front narrow part of the head of the pillar, there is an animal depicted of a downward facing lion and a six-legged insect.

Dikilitaş P43

Bilinen En Eski ...

Göbeklitepe'den bakıldığında, kuzey ve doğuda Toros Dağları ve Karacadağ etekleri, batıda Şanlıurfa platosu ile Fırat ovasını ayıran dağ silsilesi, güneyde ise uçsuz bucaksız Harran Ovası görülebilmektedir. Bu konumuyla Göbeklitepe'nin çok geniş bir bölgeyi görebildiği gibi, kendisi de çok geniş bir bölgeden görülebilmektedir. Son arkeolojik bulgular sayesinde bilinen en eski anıtsal ve ritüel yapılarıyla önem arz etmektedir.

Dünyanın En Eski Arkeolojik Tapınağı:
Göbeklitepe (MÖ 10.000)
Malta Tapınakları ve Sümerlilerden 6.000,
Stonehenge'den ve Nuh Tufanından 7.000,
Mısır Piramitlerinden 7.500,
Hz. İbrahimden 8.000,
Roma'dan, Osrhoene Krallığından ve Zeugma Mozaiklerinden 10.000 yıl önce Göbeklitepe vardı,

Son avcı-toplayıcılar...

Avcı-toplayıcı bir yaşam tarzından, yerleşik hayata, çiftçi-üretici düzene geçmek üzere olan insanların eseridir Göbeklitepe. Binlerce yıl Öncesinin avcı toplayıcıları, insanlık tarihi için önemli bir değişim sürecinde, sandığımız gibi mütevazi ve basit bir yaşam tarzıyla yetinmemiş olduklarına, aksine, görkemli bir evre yaşadıklarına dair izleri Göbeklitepe ile günümüze kadar aktarmışlardır. Göbeklitepe'de, birçok insan bir araya gelerek mimarlık, mühendislik, zanaat gibi. Bilgileriyle insanlık tarihinin en gelişkin ilklerini oluşturmuşlardır.

The Oldest Known ...

When viewed from Göbeklitepe, the Taurus Mountains and the skirts of Karacadağ can be seen in the north and east, the mountain range separating the Şanlıurfa plateau and the Euphrates plain in the west, and the vast Harran Plain in the south. With this location, Göbeklitepe can see a very wide area, and it can also be seen from a very wide area.It is important for its oldest known monumental and ritual structures, thanks to recent archaeological findings.

The Oldest Temple of the world:
Göbeklitepe (10.00BC),
6.000 from Malta Temples and Sumerians,
7.000 from Noah's Flood and Stonehenge,
7.500 from the Egypt Pyramids,
8.000 from Prophet Abraham.
Göbeklitepe existed 10.000 years before Rome and the Zeugma mosaics.

Last hunter-gatherers...

Göbeklitepe is the work of people who were shifting from hunter-gatherer life style to a settled life and farmer-producer system. Göbeklitepe proves that hunter-gatherers before thousands of years were not living a modest and simple life, but on the contrary were living through an effulgent phase. In Göbeklitepe, many people came together and formed the most advanced firsts of human history with their knowledge of architecture, engineering and crafts.

Yetkin taş ustaları...

Göbeklitepe'yi benzersiz kılan özelliklerinden biri, tarihlendirildiği zaman ayracında olması beklenilmeyen anıtsal bir mimarinin, son derece gelişkin bir sembolik dünyanın izlerini barındırmasıdır.

Kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan etkileyici anıtsal buluntular, heykeller ve T-biçimli dikilitaşlar üzerindeki kabartma ve motifler oldukça gelişmiş bir taş işçiliğini yansıtmaktadır. Bu kabartma ve motifler, dünyada heykeltraşlık ve plastik sanatının ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir. Göbeklitepe'de ki bu yetenekli taş ustaları, taşları yontmak için taş ve kemik aletler kullanarak, yüksekliği 6 m'yi ve ağırlığı 40 tonu bulan dikilitaşları anakayadan çıkarıp, şekillendirip, kabartma ve motifler ile bezemiştir. Yetenekli taş ustaları bizlere, arka plânda olması gereken gelişkin sosyal düzenin, organizasyon ve koordinasyon kabiliyetinin ipuçlarını vermektedir.

Anıtsal Yapılar...

Göbeklitepe, çapı 20 metreye ulaşan yuvarlak ve oval planlı, 23 civarındaki yapılar topluluğundan oluşur. Bunlardan 9 tanesi kazı sırasında ortaya çıkarılmış, diğerleri jeomanyetik ve georadar yöntemleriyle yapılan toprak üstü ölçümler sonucunda belirlenmiştir. Bu ölçümlerde elde edilen sonuçlar, Göbeklitepe'nin insanoğlu tarafından seçilen ve meydana çıkarılan büyük bir merkez olduğu, kamusal yapılar ve günlük yaşama yönelik mekânların bulunduğu anıtsal yapılarla kaplı olduğu görüşünü desteklemektedir.

Competent stonemasters...

One of the features making Göbeklitepe uniqueis the fact that this monumental architecture, which is not expected from its timeframe it is dated, carries traces of a very developed symbolic world.

The impressive monumental finds, sculptures and reliefs and motifs on the T-shaped pillars unearthed as a result of the excavations reflect a highly developed masonry. These reliefs and motifs are accepted as the first examples of sculpture and plastic art in the world. These skilled stonemasters in Göbeklitepe removed the pillars up to 6 m in height and 40 tons in weight from the bedrock, shaped them, and decoreted them with relifs and motifs, using stone and bone tools to carved the stones. Talented stone masters give us clues to the advanced social order, organization and coordination ability that should be in the background.

Monumental Structures...

Göbeklitepe consists of a group of around 23 structures with round and oval plans, with diameters reaching 20 meters. Nine of these were unearthed during excavations, and the others were determined as a result of above-ground measurements made with geomagnetic and georadar methods. The results obtained in these measurements support the view that Göbeklitepe was a large center selected and unearthed by human beings, and that it was covered with monumental structures containing public structures and spaces for daily life.

Göbeklitepe'nin Anıtsal Dikilitaşları...

Göbeklitepe'nin en karakteristik buluntularını T biçimli dikilitaşlar oluşturmaktadır. Dikilitaşların boyları 3 ile 6 m'yi, ağırlıkları ise yaklaşık 16 ile 40 tonu bulmaktadır. Bunlar yekpare taştan şekillendirilmişlerdir. Üzerlerinde genellikle kabartma tekniğinde, ender olarak kazıma tekniği ile çeşitli kabartmalar ve motifler yapılmıştır. Göbeklitepe'de ortaya çıkarılan dikilitaşlar üzerinde belirli ve belirsiz hayvan kabartmaları arasında: tilki, boğa, aslan, yaban domuzu, çöl varanı, yılan, koç, ceylan, ördek, turna, örümcek, tavşan, akbaba, akrep, kartal, kelaynak, yaban eşeği gibi bölgede yaşayan hayvanlardan oluşmaktadır.

Taş ve İnsan...

Göbeklitepe D Yapısındaki merkez T-biçimli dikilitaşlarında antropomorfik (insansı) özellikleri belirgindir. T- biçimini oluşturan en üst kısmı "dikilitaş vücudunun" baş kısmıyken, gövde ve bacaklar dikilitaşın gövde kısmında temsil edilmiştir. Dikilitaşın gövde kısmında alçak kabartma biçiminde el ve kol yapılmıştır. Gövdeden uzanan kolları, gövdenin dar ve ön kısmında birleşen elleri, kemer ve kemer tokası, kemerden sarkan hayvan postu tasvirinin betimlenmiş olması oldukça ilginçtir. Burada bilinçli olarak, ağız, burun, göz gibi yüz hatları belirtilmemiştir.

D yapısında, Dikilitaş P43'ün tahrip olmuş kenarında başsız olarak gösterilmiş ve kollarını havaya kaldırmış, aynı zamanda erekte olmuş fallusu ile betimlenmiş bir insan figürü mevcuttur. Aynı zamanda insan heykelleri, insan başları ve doğum yapan kadın tasvirleri de yer almaktadır.

Monumental Pillars of Göbeklitepe

T-shaped pillars constitute the most characteristic finds of Göbeklitepe. The lenght of the pillars are between 3 and 6 m and their weight is about 16 to 40 tons. Various relifs and motifs were made on them, usually in the relief tecnique, rarely in the scraping tecnique. Among the definite and indeterminate animals reliefs on the pillars unearthed in Göbeklitepe: fox, bull, lion, wşld boar, desert hare, snake, ram, gazelle, duck, crane, spider, rabbit, vulture, scorpion, eagle, bald ibis, wild donkey consisits of animals living in the area, such as.

Stone and Human

Antropomorphic (humananoid) features are evident in the central T-shaped pillars in Göbeklitepe D structure. While the top part of the T-shape pillar is the head, the body and legs are represented on the body of the pillars. On the body part of the pillars, the hand and arm made in low relief. It is quite interesting that the arms extending from the body, the narrow and converging hands on the front of the body, the belt and belt buckle, the depiction of animal skin hanging from the belt are depicted. Here, facial features such as mouth, nose, and eyes did not stated consciously.

In structure D, there is a human figure depicted headless on the destroyed edge of pillar P43, with his arms raised, and also with an erect phallus. There are also human statues, human heads and depictions of woman giving birth.

Mimari gelenek...

Göbeklitepe'nin yuvarlak planlı yapıların merkezinde iki tane serbest duran boyu 6 metreyi bulabilen kireçtaşından şekillendirilmiş T biçimli dikilitaşlar bulunmaktadır. Aynı formda ama daha küçük boyutlu dikilitaşlar ise yapı duvarlarının iç çeperlerine merkez dikilitaşa yönlendirilmiş olarak yerleştirilmiştir. Dikilitaşların üzerlerinde kabartma tekniğinde yapılan hayvan motifleri ve çeşitli soyut semboller bir tür haberleşme sisteminin kalıntılarını, 12.000 yıl öncesinin sembolik dünyasını, hafızasını, mesajlarını bugüne ulaştıran bulgulardır.

Kutsal dağın terkedilmesi...

Göbeklitepe'de anıtsal mimari yapıları, büyük boyutlu heykeltraşlık eserleri, kabartma tekniğinde yapılmış zengin içerikli motiflerden oluşan sembolik dili ile karşımıza çıkan neolitik dönem kültü yaklaşık MÖ 8000 yıllarında sona ermiştir. Bu tarihten sonra Göbeklitepe insanoğlu tarafından terkedilmiş, benzer yâda farklı amaçlar için kullanılmamıştır.

Böylelikle Göbeklitepe avcı-toplayıcı yaşam tarzının ve sosyal sisteminin yarattığı ve sadece bu dönemde kullanılan sonraki devirlerde devamı yâda tekrarı olmayan ünik bir kültün merkezini temsil etmektedir.

Bu dönemde hayat tarzlarını da değiştirmeye başlayan son avcılar, eski kimliklerini, avcı toplayıcı yaşamlarında onlar için önemli olan inanışlarını, sembol dünyalarını tahrip etmeden terketmişlerdir. Bu nedenle son avcıların buluşma merkezi olan bu eşsiz tapınaklar dağı, ıssız, ırak, sessiz doğal ortamda, üzeri kapatılarak tahrip edilmeden günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Architectural tradition...

At the center of the round shaped structures of Göbeklitepe two free standing steles shaped with limestone with up to 6 meters height are present. Other steles with the same shape but smaller dimensions are positioned at the internal perimeters of the structure walls facing the two center steles. Animal motifs and various abstract symbol relieves on the steles are findings that pass the traces of a communication system, symbolic world, memory and messages of 12000 years before to the present day.

Abandoning of the sacred mountain...

The monumental architectural structures, sculpture works of big dimensions, and the Neolithic Age cult, which we come across to in Göbeklitepe with its relief technique, and symbolic language with motifs of rich contents, have ended at about 8000 BC. After this period, Göbeklitepe has been abandoned and not used for similar or different purposes.

Thus Göbeklitepe represents the center of a unique cult, established by hunter-gatherer life style and social system, and not used or repeated in the later periods.

The last hunters who have started altering their lifestyles at this period have abandoned their former identities, beliefs, and symbolic world, which were important for them during their hunter-gatherer life, without destruction. Therefore, this unique temples mountain, which was the meeting point of the last hunters, has arrived to the present day after covering it not to be destroyed in a deserted, remote and silent natural environment.

Göbeklitepe kazı çalışmalarında bulunan başlıca eserler
Main artifacts found in Göbeklitepe excavations

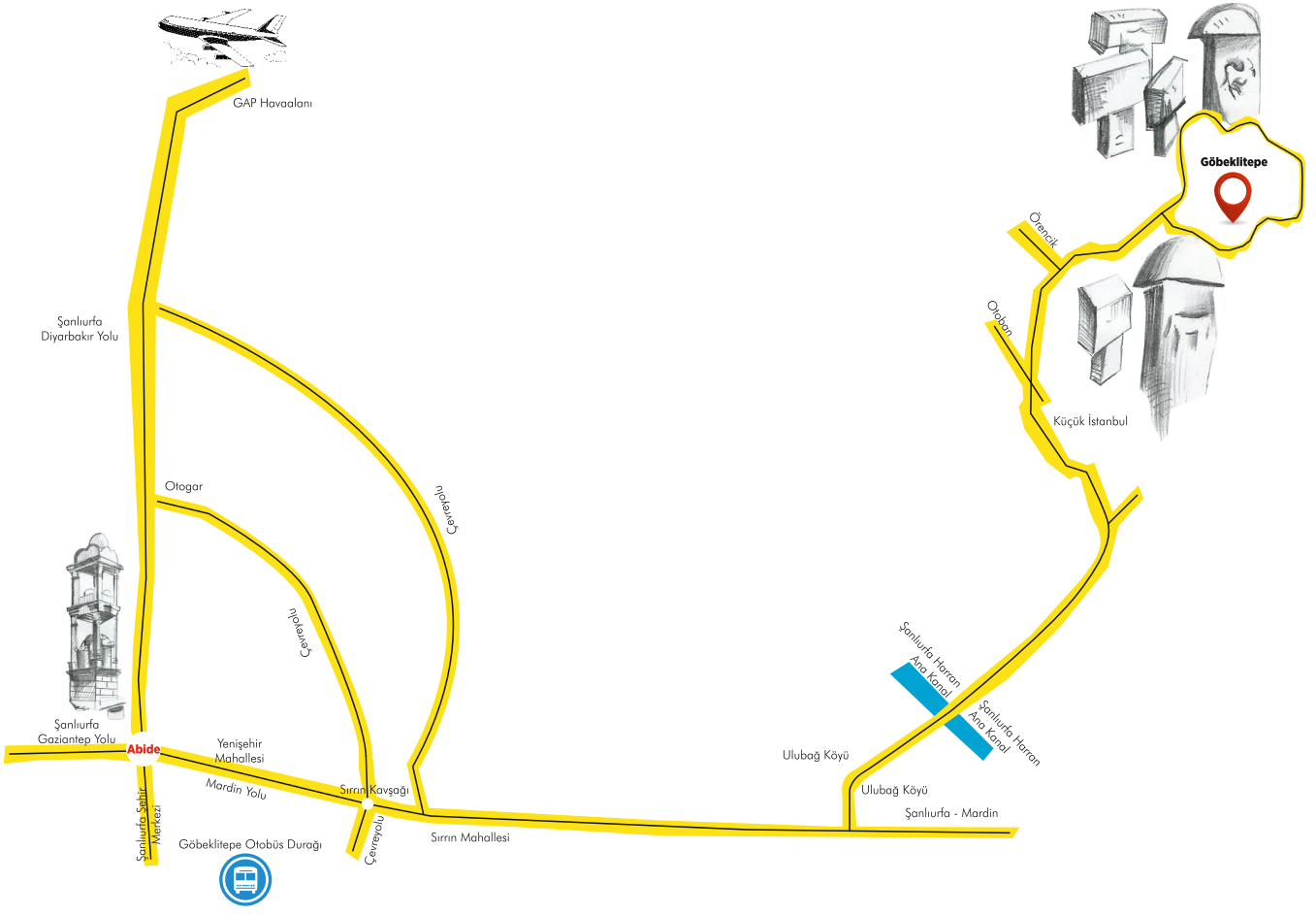
2023 yılındaki kazılarda D yapısında, kafası oldukça detaylı bir şekilde işlenmiş gerçeği ile aynı ebatlarda bir domuz heykeli bulundu. Bu domuzun ağız ve dil bölgesinde kırmızı boya kalıntıları, gövdesinde ise siyah boya kalıntıları tespit edildi. Bu bulgular, Göbeklitepe'deki heykellerin renkli olabileceğini düşündürmektedir.

During the excavations in 2023, a pig statue of the same size as the real one was found in Structure D, with its head processed in great detail. Red paint residues were detected in the mouth and tongue area of this pig, and black paint residues were detected on its body. These findings suggest that the statues in Göbeklitepe may have been colored.

Göbeklitepe'ye Nasıl Gidilir?

How to go to Göbeklitepe?

2025
www.**sanliurfa**.bel.tr
sanliurfabld
bilgi@sanliurfa.bel.tr
T : 0 (414) 318 51 00 / F : 0 (414) 316 08 62

Yayın Koordinatörü / Editorial Coordinator
Seydi YÜZGÜL

Fotoğraflar / Photographs
Göbeklitepe Kazı Ekibi
Yasin KÜÇÜK

Metinler / Texts
Prof. Dr. Klaus SCHMIDT
Çiğdem SCHMIDT KÖKSAL
Baran İrim
Mehmet YAŞAR

Yayına Hazırlayanlar / Editing
Baran İRİM
Mehmet YAŞAR
Mehmet BARUT
İhsan YADIK

Tasarım / Design
Burcu GÜNEŞ

İngilizce Çeviri / Translation
Seydi YÜZGÜL

BÜYÜKŞEHİR
ŞANLIURFA

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve
Kültür Kurumu

Göbeklitepe
Şanlıurfa
Dünya Mirası / 2018

GÖBEKLİTEPE
TARİHİN SIFIR NOKTASI
ZERO POINT IN TIME

Şanlıurfa
City of Music